

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ &
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
Δ/ΝΣΗ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ
ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ & ΑΪΛΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ Α΄

Αθήνα, 27 / 1 / 2016

Reçu CLT / CIH / ITH

Le **31 MARS 2016**
N° *0122*

Ταχ. Δ/ση : Ερμού 17, Αθήνα
Ταχ. Κώδικας : 105 63
Πληροφορίες : Γιάννης Δρίνης
Τηλέφωνο : 210 32 54 148
E-mail : idrinis@culture.gr

ΚΟΙΝ:
Βλ. Πίνακα Αποδεκτών

ΘΕΜΑ: Έγκριση εγγραφής του «Ρεμπέτικου» στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Έχοντας υπόψη:

Α) τις διατάξεις:

1. Του Ν. 3028/2002 για την «Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (ΦΕΚ 153/Α/28.06.2002).
2. Του Ν. 3521/2006 «Κύρωση της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (ΦΕΚ 275/Α/22.12.2006)
3. Του ΠΔ 104 (ΦΕΚ 171 Α΄28/8/2014) «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού», όπως τροποποιήθηκε και ισχύει με το άρθρο 31 του Ν. 4305/2014.
4. Του άρθρου 1 του ΠΔ 70/2015 (ΦΕΚ 114/Α/22.09.2015) «Ανασύσταση του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού ...»
5. Της Υ.Α. με αριθμ. πρ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΔΥ/ΔΟΕΠΥ/275876/40938/377/ 24.10.2014 Υ.Α. (ΦΕΚ Β΄ 2890/29-10-2014) “Μεταβίβαση του δικαιώματος υπογραφής «Με εντολή Υπουργού» στους Γενικό Γραμματέα, Προϊσταμένους Γενικών Διευθύνσεων, Διευθύνσεων και Τμημάτων της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού”, άρθρο 1 παρ. 27».

Β) Τον σχετικό φάκελο που υπεβλήθη στη Δ/ση Νεώτερου Πολιτιστικού Αποθέματος και Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς εκ μέρους του κ. Λάμπρου Λιάβα, Καθηγητή Εθνομουσικολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών και της κ. Μαρίας Καλοζούμη, υπαλλήλου της ΔΝΠΑΑΠΚ, του κλάδου ΠΕ Αρχαιολόγων.

Εγκρίνουμε την εγγραφή στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του «Ρεμπέτικου». Το «Ρεμπέτικο» αποτελεί μουσική-πολιτισμική έκφραση, άμεσα συνδεδεμένη με τον λόγο και τον χορό, που διαδόθηκε σταδιακά στα αστικά λαϊκά στρώματα τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Εξελίχθηκε μεταπολεμικά σε μουσικό είδος ευρείας απήχησης, λειτουργώντας ως ισχυρό σύμβολο ταυτότητας και ιδεολογίας για

την ελληνική λαϊκή μουσική παράδοση. Αναλυτικά περιγράφεται στο συνημμένο στο παρόν Δελτίο Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς που φέρει τον τίτλο «Ρεμπέτικο».

Συνημμένα:

Το Δελτίο Στοιχείου ΑΠΚ
(Μόνο στην κοιν. 2)

Εσωτερική Διανομή:

ΔΝΠΑΑΠΚ

Η Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων και
Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Έλενα Κόρκα

Ακριβές Αντίγραφο
Η Προϊσταμένη Τμήματος Γραμματείας, Αρχείου &
Ενημέρωσης Κοινού

Χ. Μάκα

Πίνακας Αποδεκτών

1. Διεύθυνση Νεότερου Πολιτιστικού Αποθέματος και Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΥΠΠΟΑ
Ερμού 17, Αθήνα Τ.Κ. 105 63
2. Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO, Ακαδημίας 3, Τ.Κ. 10027
3. Λάμπρος Λιάβας, Καθηγητής Εθνομουσικολογίας Παν/μιου Αθηνών,
Ξανθίππου 78, Χολαργός Τ.Κ. 15561
4. Μαρία Καλοζούμη, υπάλληλος ΔΝΠΙΑΑΠΚ- ΥΠΠΟΑ
Ερμού 17, Αθήνα Τ.Κ. 105 63

HELLENIC REPUBLIC
MINISTRY OF CULTURE & SPORTS
GENERAL DIRECTORATE OF ANTIQUITIES &
CULTURAL HERITAGE
DIRECTORATE OF MODERN CULTURAL ASSETS &
INTANGIBLE
CULTURAL HERITAGE

Department A - Intangible Cultural
Heritage & Intercultural Issues

Mail Address: 17 Ermou St., Athens

Post Code: 105 63

Contact person: Giannis Drinis

Telephone: 210-3254148

E-mail Address: idrinis@culture.gr

Athens, 27/1/2016

Ref. Num.:

ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΝΠΑΑΠΚ/ΤΑΠΚΔΘ/20494/11578/
116/26

CC: List of Recipients

Subject: Approval of inscription of "Rebetiko" in the National Inventory of
Intangible Cultural Heritage

Taking into consideration,

A) The provisions of:

1. Law No. 3028/2002 "On the Protection of Antiquities and Cultural Heritage in general" (OG 153/A/28.06.2002).
2. Law No. 3521/2006 "Ratification of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage" (OG 275/A/22.12.2006)
3. PD 104 /2014 (OG 171/ A/28-8-2014) "Organization of Ministry of Culture and Sports", as it is modified and is still in force by article 31 of Law No. 4305/2014.
4. Article 1 of PD 70/2015 (OG 114/A/22-9-2015) "Reconstitution of Ministry of Culture and Sports ...".
5. MD with ref. num. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΔΥ/ΔΟΕΠΥ/275876/40938/377/ 24.10.2014 (OG Β' 2890/29-10-2014) "Delegation of powers "By order of the Minister" to the Secretary General, Heads of Directorate – General, Directorates and Departments of Central Service of Ministry of Culture & Sports", article 1, paragraph 27.

B) The relevant file that has been submitted to the Directorate of Modern Cultural Assets & Intangible Cultural Heritage by Mr. Lambros Liavas, Professor of Ethnomusicology at the University of Athens and Ms. Maria Kalozoumi, Archaeologist, employee of the Directorate.

We approve the inscription in the National Inventory of Intangible Cultural Heritage of the element of "Rebetiko". Rebetiko consists a musical – cultural expression, directly connected with lyrics and dance, which was gradually diffused in the urban popular classes during the first decades of 20th century. After the Second World War, it has gained a wide popularity, operating as a powerful symbol of identity and ideology for the Greek popular musical tradition. A detailed description of Rebetiko is included in the attached File of ICH element.

Attached: File of ICH element

Internal Distribution: DMCAICH

Director – General of Antiquities & Cultural Heritage

Elena Korka

Exact Copy
Head of Secretariat Department

X. Maka

List of Recipients

1. Directorate of Modern Cultural Assets & Intangible Cultural Heritage, 17 Ermou St., Athens, P.C. 105 63
2. Hellenic National Commission for UNESCO, 3 Akadimias St., P.C. 10027
3. Lambros Liavas, Professor of Ethnomusicology of University of Athens, 78 Xanthippou St., Cholargos P.C. 15561
4. Maria Kalozoumi, employee of DMCAICH, 17 Ermou St., Athens P.C. 10563

ΕΘΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

ΔΕΛΤΙΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ (ΑΠΚ)

Ι. Σύντομη παρουσίαση του στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΑΠΚ)¹

Όνομα: Ρεμπέτικο

Άλλη/-ες ονομασία/ες:

Ταυτότητα²: Μουσική-πολιτισμική έκφραση, άμεσα συνδεδεμένη με τον λόγο και τον χορό, που διαδόθηκε σταδιακά στα αστικά λαϊκά στρώματα τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι. Εξελίχθηκε μεταπολεμικά σε μουσικό είδος ευρείας απήχησης, λειτουργώντας ως ισχυρό σύμβολο ταυτότητας και ιδεολογίας για την ελληνική λαϊκή μουσική παράδοση.

Πεδίο ΑΠΚ³:

Προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις

Το ρεμπέτικο, ιδιαίτερα στις πρώτες δεκαετίες της δημιουργίας του, διακρίνεται για τα στοιχεία της συλλογικότητας, της ανώνυμης δημιουργίας και της προφορικής διάδοσης, τα οποία και προσδιορίζουν τον άμεσα «λαϊκό» χαρακτήρα του είδους. Ως προς την επιτέλεση αλλά και όσον αφορά πολλά μορφολογικά χαρακτηριστικά (ποιητικά και μουσικά), συνδέεται με την παράδοση των δημοτικών τραγουδιών, κυρίως των Ελλήνων της Μικράς Ασίας και των νησιών του Αιγαίου. Παράλληλα, βρίσκεται σε έναν δυναμικό διάλογο με τις μουσικές παραδόσεις των λαών που συγκαταοικούν στα πολυεθνικά-πολυπολιτισμικά αστικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Τούρκοι, Εβραίοι, Αρμένιοι, Βαλκάνιοι, Φράγκοι) ανταλλάσσοντας και αναπλάθοντας δημιουργικά πολλά μουσικά στοιχεία. Με την εμφάνιση του γραμμοφώνου και των ΜΜΕ, κυρίως από τη δεκαετία του '30, το είδος αποκτά πλέον μίαν ευρύτερη διάδοση, χωρίς όμως να πάψει –έως τις μέρες μας– η καθημερινή

¹ Ως στοιχείο ΑΠΚ νοείται η πραγματοποίηση ή δράση ή επιτέλεση δραστηριοτήτων και πράξεων που συγκροτούν ένα επιμέρους σύνολο που συνιστά μία διακεκριμένη ενότητα έκφρασης της ΑΠΚ.

² Σύντομη διατύπωση (σε μία πρόταση) της ταυτότητας του στοιχείου ΑΠΚ. Στο εξής αυτή θα είναι η ταυτότητα με την οποία αναγνωρίζεται το στοιχείο.

³ Πεδίο ΑΠΚ: Το στοιχείο μπορεί να εμπίπτει σε περισσότερα του ενός πεδία.

«ζωντανή» επιτέλεσή του σε ταβέρνες, κέντρα διασκέδασης, μουσικές σκηνές και συναυλίες.

Επιτελεστικές τέχνες

Το τραγούδι (ποιητικό κείμενο), η μουσική και ο χορός, με τη μορφή και λειτουργία του παραδοσιακού ενιαίου τρίπτυχου «λόγος-μέλος-κίνηση», αποτελούν δομικά στοιχεία του ρεμπέτικου που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Μάρκος Βαμβακάρης δεν ηχογραφούσε ποτέ ένα τραγούδι αν πρώτα δεν το... «δοκίμαζε στα πόδια» ενός φίλου του εξαιρετικού χορευτή!

Κοινωνικές πρακτικές - τελετουργίες - εορταστικές εκδηλώσεις

Το ρεμπέτικο, κυρίως στις πρώτες δεκαετίες της πρωτογενούς του δημιουργίας, συνδέθηκε με τις συμπεριφορές και κοινωνικές πρακτικές των περιθωριακών κοινωνικών στρωμάτων των μεγάλων πόλεων-λιμανιών και αντανάκλα τις αντιλήψεις τους για τη ζωή, τον έρωτα, τον θάνατο, την ξενητεία κ.ά. Συνδέεται με τον αυστηρό «κώδικα τιμής», τις σχέσεις με την εξουσία, τα σύμβολα έκφρασης και επικοινωνίας, τις τελετουργίες και τον τρόπο διασκέδασης των κοινωνικών αυτών ομάδων.

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή επεκτάθηκε στις ομάδες των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στην περιφέρεια των αστικών κέντρων, αποτελώντας ισχυρό σημείο αναφοράς για τη συλλογική μνήμη και ταυτότητα, σε άμεση σχέση με τις τελετουργίες και τον ιδιαίτερο τρόπο διασκέδασης.

Από τη δεκαετία του '30 και κυρίως μετά τον Πόλεμο, η κοινωνική του βάση διευρύνθηκε στην εργατική τάξη και τα μεσοαστικά στρώματα, με ανάλογες διαφοροποιήσεις στους χώρους και τους τρόπους επιτέλεσης.

Γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν

Τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία

Το είδος της παραδοσιακής χειροτεχνίας που συνδέεται άμεσα με το ρεμπέτικο είναι η λαϊκή οργανοποιία (μπουζούκι, μπαγλαμάς, τζουράς, κιθάρα, λατέρνα).

Άλλο⁴

Τόπος (διοικητική περιφέρεια, νομός, δήμος) :

Το είδος αναπτύχθηκε στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας, κυρίως λιμάνια (Πειραιάς, Αθήνα, Σύρος, Θεσσαλονίκη, Βόλος, Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο, Πάτρα, Καλαμάτα, Τρίκαλα κ.ά.). Στις μέρες μας είναι διαδεδομένο σε όλη την ελληνική επικράτεια καθώς και στις κοινότητες των Ελλήνων της Διασποράς.

Λέξεις-κλειδιά⁵:

Ρεμπέτικο(α), ρεμπέτης, μάγκας, μικρασιάτικη σχολή, πειραιώτικη σχολή, σαντουρόβιολα, μπουζούκι, μπουζουξής, μπαγλαμάς, τζουράς, кара-ντουζένι, ανατολικοί μουσικοί δρόμοι, ταξίμι, ζεϊμπέκικο, χασάπικο, γραμμόφωνο, δισκογραφία 78 στροφών, φυλακή, τεκές, κουτούκι, ταβέρνα, κέντρο, αναβίωση ρεμπέτικου, ρεμπέτικες κομπανίες.

II. Ταυτότητα του φορέα του στοιχείου ΑΠΚ

1. Πρόσωπο, ομάδα, οργανισμός

Όνομα:

Ταυτότητα⁶:

ΟΤΑ (κοινότητα, δήμος, περιφέρεια)

σύλλογος

σωματείο

Σύλλογος Φίλων Μουσείου Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων
Φοίβου Ανωγειανάκη

Διογένους 1-3, 10556 Αθήνα

ενορία

⁴ Εφ' όσον είναι αναγκαίο, συμπληρώνετε μια κατηγορία που δεν υπάρχει στα ανωτέρω πεδία, λ.χ., Παραδοσιακό Παιχνίδι κ.ά.

⁵ Οι λέξεις-κλειδιά επιτρέπουν την αναγνώριση της ταυτότητας του στοιχείου. Π.χ., τελετουργία, πανηγυρισμός, δρώμενα, καλλιτεχνική δραστηριότητα, παραδοσιακή τεχνική, παραδοσιακή τεχνογνωσία κ.λπ.

⁶ Επιλέγετε σε ποια από τις κατωτέρω κατηγορίες ανήκει ο φορέας του στοιχείου ΑΠΚ

ένωση ενδιαφερομένων

συντεχνία

πρόσωπο

άλλο⁷

Έδρα/τόπος:

Διεύθυνση: ..... ΤΚ:.....

Τηλ. .... FAX.....

e-mail:..... **url/ site web:** .....

Όνομα υπευθύνου/ων⁸:

Ιδιότητα:

Διεύθυνση: ..... ΤΚ:.....

Τηλ. .... FAX.....

e-mail:.....

Ειδικές πληροφορίες για το στοιχείο:

Αρμόδιο/α πρόσωπο/α

1. Όνομα: Λάμπρος Λιάβας

Ιδιότητα: Καθηγητής Εθνομουσικολογίας Παν/μιου Αθηνών,

Διεύθυνση: Ξανθίππου 78, Χολαργός ΤΚ:15561

Τηλ. 6944465777

e-mail:lliavas@yahoo.com

2. Όνομα: Μάρα Καλοζούμη

Ιδιότητα: Αρχαιολόγος ΥΠΠΟ / Τραγουδίστρια ρεμπέτικων τραγουδιών

Διεύθυνση: Ερμού 17 ΤΚ: 105 63

Τηλ. 210 32 30 402 FAX 210 32 40 388

e-mail: .....

⁷ Εφ' όσον επιλεγεί αυτό, συμπληρώνετε μια κατηγορία που δεν υπάρχει στα ανωτέρω πεδία

⁸ Π.χ. Δήμαρχος, πρόεδρος σωματείου κλπ

III . Περιγραφή του στοιχείου ΑΠΚ

1. Περιγραφή:

(έως 50 λέξεις)

Αστικό λαϊκό μουσικό είδος που άκμασε το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Με επιρροές από το δημοτικό και το μικρασιάτικο τραγούδι, αντικατοπτρίζει το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής όπου αναπτύχθηκε και ιδιαιτέρως τη ζωή του περιθωρίου. Στην πορεία η κοινωνική του βάση επεκτάθηκε στους πρόσφυγες, στην εργατική και τη μεσοαστική τάξη, ενώ στις μέρες μας αναγνωρίζεται ως δημοφιλής πολιτιστική κληρονομιά που ανήκει σε όλους τους Έλληνες.

2. Αναλυτική περιγραφή:

(έως 500 λέξεις)

Η παράδοση των ρεμπέτικων τραγουδιών αποτελεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο του ελληνικού αστικού λαϊκού πολιτισμού, ως μια συλλογική μορφή έκφρασης και επικοινωνίας που κατόρθωσε να συνταιριάξει σε μια θαυμαστή ενότητα τον λόγο, τη μουσική και τον χορό. Η περίοδος δημιουργίας τους καλύπτει το πρώτο μισό του 20ού αι., εποχή διαμόρφωσης στην Ελλάδα των μεγάλων αστικών κέντρων και της αργής αλλά σταθερής επέκτασης του βιομηχανικού πολιτισμού. Συνδέονται με συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις και ομάδες: αρχικά με το υποπρολεταριάτο των πόλεων-λιμανιών και, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, με τους προσφυγικούς πληθυσμούς. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η κοινωνική τους βάση διευρύνεται στα μεσαία αστικά στρώματα.

Το «κλασικό» ρεπερτόριο του είδους ανέδειξε πολλούς δημοφιλείς συνθέτες, τραγουδιστές και μουσικούς και συνδέεται με την εμφάνιση και διάδοση στην Ελλάδα και τον ελληνισμό των ΗΠΑ της δισκογραφίας και των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Οι συνθήκες δημιουργίας και επιτέλεσης, οι κοινωνικοί φορείς, καθώς και πολλά υφολογικά και μορφολογικά στοιχεία του ρεμπέτικου παρουσιάζουν ενδιαφέρουσες αντιστοιχίες με ανάλογα είδη αστικής λαϊκής μουσικής που αναπτύχθηκαν την ίδια περίπου εποχή σε άλλες χώρες, όπως τα αργεντινικά τάνγκος, τα αμερικάνικα μπλουζ, τα πορτογαλέζικα φάδος κ.ά.

Αν και η πρωτογενής δημιουργία των ρεμπέτικων δείχνει να ολοκληρώνεται στα μέσα της δεκαετίας του 1950, τα τραγούδια αυτά εξακολουθούν να παραμένουν εξαιρετικά δημοφιλή έως τις μέρες μας, μέσα από την αναβίωσή τους από τις νεότερες γενιές με πλήθος έρευνες, συνέδρια, βιβλιογραφικές και δισκογραφικές εκδόσεις, μαθήματα και σεμινάρια, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, αφιερώματα και συναυλίες καθώς και καθημερινές επανεκτελέσεις και διασκευές σε κέντρα διασκέδασης, μουσικές σκηνές αλλά και φιλικές γιορτές και διασκεδάσεις.

Παράλληλα, αποτέλεσαν σημαντική πηγή έμπνευσης για πολλούς από τους νεότερους συνθέτες, στιχουργούς και μουσικούς, όπως τους Χατζιδάκι, Θεοδωράκη, Ξαρχάκο, ενώ ήδη το 1944-45 ο Νίκος Σκαλκώτας ενέταξε στο δεύτερο μέρος ενός συμφωνικού έργου του («Κονσέρτο για δύο βιολιά») το θέμα από το τραγούδι του Βασίλη Τσιτσάνη «Θα πάω εκεί στην Αραπιά».

Τα ρεμπέτικα τραγούδια προσφέρουν γόνιμο έδαφος για μια ιστορική, κοινωνιολογική-ανθρωπολογική και εθνομουσικολογική έρευνα, τόσο για τα πρωτότυπα καλλιτεχνικά τους στοιχεία (ύφος, γλώσσα, στιχοποιία, μουσικές κλίμακες, ρυθμούς, μελωδίες, ενορχήστρωση, χορό) όσο και για τις πολύτιμες αναφορές τους σε ήθη, συνήθειες και παραδόσεις ενός ιδιαίτερου τρόπου ζωής, σε συγκεκριμένα γεγονότα, χώρους και πρόσωπα, κοινωνικές ταυτότητες και ιδεολογίες.

Πάνω απ' όλα όμως, εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν μια ζώσα μουσική παράδοση, με ισχυρό συμβολικό-ιδεολογικό και αισθητικό-καλλιτεχνικό χαρακτήρα, μέσα από τη σημερινή επιτέλεση των τραγουδιών από σύγχρονες κοινωνικές ομάδες και ιδίως από πολλούς νέους.

3. Τόπος και μέσα επιτέλεσης ή άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ

Χώρος που συνδέεται με την επιτέλεση / πραγματοποίηση του στοιχείου ΑΠΚ:

Οι χώροι στους οποίους παίζονταν τα ρεμπέτικα την εποχή της πρώτης δημιουργίας τους ήταν οι φυλακές, οι τεκέδες, τα κουτούκια, οι ταβέρνες και οι «μπίρες», μέρη όπου σύχναζαν κυρίως οι ομάδες του περιθωρίου και οι πρόσφυγες. Με το πέρασμα του χρόνου, κυρίως μεταπολεμικά, τα τραγούδια πέρασαν στα «κέντρα διασκέδασης» όπου σύχναζαν άνθρωποι διαφόρων κοινωνικών τάξεων.

Με την αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για τα ρεμπέτικα, κυρίως από τη δεκαετία του '80, παίζονται σε «ρεμπετάδικα» (μουσικά καφενεία, μεζεδοπωλεία και ταβέρνες), αίθουσες εκδηλώσεων, μουσικές σκηνές και θέατρα, καθώς και σε ανοιχτούς χώρους όπως πλατείες και στάδια, όπου πραγματοποιούνται συναυλίες.

Εγκαταστάσεις (εργαστήριο, κτίριο συλλόγου, αίθουσα/ες, βοηθητικά κτίρια κλπ.):

Εξοπλισμός, εξαρτήματα (όπως π.χ. εργαλεία, σκεύη, ενδύματα κ.ά.) που χρησιμοποιούνται κατά την προετοιμασία και την επιτέλεση του στοιχείου ΑΠΚ:

Για την επιτέλεση των τραγουδιών είναι απαραίτητα τα λαϊκά μουσικά όργανα (βιολί-σαντούρι, μπουζούκι, μπαγλαμάς, κιθάρα). Στις νεότερες ορχήστρες χρησιμοποιούνται και άλλα όργανα, όπως ακορντεόν, πιάνο, μπάσο, κρουστά και ιδιόφωνα (ντέφι, ζίλια,

κουτάλια κλπ). Από τη δεκαετία του '50 γίνεται χρήση ηλεκτρικού εξοπλισμού ηχητικής ενίσχυσης (μικρόφωνα, ηχεία κλπ).

Προϊόντα ή υλικά εν γένει αντικείμενα (χειροτεχνήματα, εργαλεία, λατρευτικά ή μη σκεύη, προϊόντα, φαγητά κλπ) που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της επιτέλεσης ή της άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ:

Προϊόν της επιτέλεσης μπορούν να θεωρηθούν οι δισκογραφικές αναπαραγωγές-ηχογραφήσεις των τραγουδιών σε δίσκους γραμμοφώνου, βινυλίου και ψηφιακούς δίσκους ακτίνας (CD, DVD).

4. Διαδικασία μετάδοσης από γενιά σε γενιά του στοιχείου ΑΠΚ

Περιγραφή της διαδικασίας:

Ο αρχικός τρόπος μετάδοσης των ρεμπέτικων ήταν αποκλειστικά η προφορική παράδοση μέσω της ζωντανής επιτέλεσης των τραγουδιών. Με την εμφάνιση και εξάπλωση της δισκογραφίας, των ΜΜΕ και του κινηματογράφου η διαδικασία και οι τρόποι μετάδοσης ενισχύθηκαν, καθώς το είδος αποτυπώθηκε αλλά και τυποποιήθηκε ως εμπορικό «προϊόν» αποκτώντας ευρύτερη δημοφιλία. Με την αναβίωση των ρεμπέτικων οι ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, οι ποικίλες εκπαιδευτικές και καλλιτεχνικές δράσεις, καθώς και οι σχετικές αναφορές στο διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενίσχυσαν την προβολή και διάδοσή τους στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Παράλληλα, η διδασκαλία τους σε μουσικά σχολεία, ωδεία, μουσικές σχολές, πανεπιστήμια, καθώς και σε ιδιωτικά μαθήματα συμβάλλουν στην ευρύτερη διάδοση του είδους.

Τρόποι και διάρκεια εκμάθησης/μαθητείας /μύησης:

Ο παραδοσιακός τρόπος εκμάθησης των ρεμπέτικων ήταν κυρίως η προφορική-ακουστική παράδοση, μέσα από τη συναναστροφή των νεότερων με τους παλαιότερους οργανοπαίκτες και τραγουδιστές στους χώρους επιτέλεσης. Ο χρόνος της μαθητείας-μύησης δεν ήταν προκαθορισμένος.

Αυτός ο βιωματικός τρόπος εκμάθησης, μέσω της «προφορικότητας» (μέσα από ζωντανές εκτελέσεις αλλά και από παλαιές και νεότερες ηχογραφήσεις), παραμένει σημαντικός ως τις μέρες μας, καθώς το ιδιαίτερο ύφος και ήθος των ρεμπέτικων δεν μπορεί να αποδοθεί μόνο με τις μουσικές καταγραφές και την ανάγνωση της παρτιτούρας.

Παρ' όλα αυτά, τις τελευταίες δεκαετίες ενισχύεται η διδασκαλία τους σε μουσικά σχολεία, ωδεία, μουσικές σχολές και

ιδιωτικά μαθήματα, χωρίς όμως ακόμη κάποιο αναγνωρισμένο πτυχίο-δίπλωμα σπουδών και επίσημη διδακτέα ύλη.

Φορείς μετάδοσης:

Οργανοπαίκτες, τραγουδιστές, ρεμπέτικες «κομπανίες», ωδεία και μουσικές σχολές, Μουσικά Γυμνάσια-Λύκεια, Τμήματα ΑΕΙ και ΑΤΕΙ Μουσικών Σπουδών.

IV. Ιστορικό και γενεαλογία του στοιχείου ΑΠΚ

Ιστορικές πληροφορίες ή τοπικές διηγήσεις για την εμφάνιση, τη διάρκεια, την παρουσία, και τις προσαρμογές ή και τροποποιήσεις του στοιχείου ΑΠΚ:

Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της παράδοσης του ρεμπέτικου μεταβάλλονται εντυπωσιακά καθώς περνάμε από τη μια ιστορική περίοδο του είδους στην άλλη, από τους ανώνυμους δημιουργούς στους επώνυμους συνθέτες. Μέσα από αυτή τη μετάβαση το ρεμπέτικο οδηγήθηκε σταδιακά από την προφορική παράδοση στη διάδοση μέσω του δίσκου γραμμοφώνου και, τέλος, στην τυποποίηση και στη μηχανική αναπαραγωγή μέσω της δισκογραφικής βιοτεχνίας, που εξελίχτηκε σε βιομηχανία.

Με το πέρασμα του χρόνου, διαπιστώνεται ότι οι παραγωγοί-δημιουργοί του ρεμπέτικου «εξειδικεύονται» όλο και περισσότερο και διαφοροποιούνται από τους χρήστες-ακροατές, περνώντας από το τραπέζι της ταβέρνας στο υπερυψωμένο πάλκο, και από εκεί στις φωτεινές μαρκίζες των κέντρων και στα εξώφυλλα των λαϊκών περιοδικών. Αυτή η διαδρομή είχε τις επιπτώσεις της και στα μουσικά χαρακτηριστικά των τραγουδιών, που ακολούθησαν το πέρασμα από την ανώνυμη περίοδο σε μια διαδικασία σταδιακής αστικοποίησης κι εκδυτικοποίησης.

Ο Μάρκος Βαμβακάρης (1905-1972) λειτούργησε σαν γέφυρα ανάμεσα στο δημοτικό τραγούδι και στο ρεμπέτικο. Στο επίπεδο αυτό ο συνθέτης παρέμενε συνήθως ανώνυμος, αλλά, ακόμη και στην περίπτωση που ήταν γνωστός, δεν δρούσε αυτόνομα. Δημιουργούσε στο όνομα της ομάδας, με τη συνείδηση ότι εκφράζει την κοινή παράδοση και αισθητική. Ο Μάρκος υπήρξε από τους πρώτους που ηχογράφησαν με μπουζούκι (το 1932 στην Columbia και το 1933 στην Parlophone), σπάζοντας το φράγμα της απομόνωσης ενός οργάνου που συναντούσε προκατάληψη και διώξεις, παρ' όλη τη μακραίωνη παρουσία του συγκεκριμένου οργανολογικού τύπου στον ελλαδικό χώρο από την αρχαιότητα.

Καθιέρωσε την κομπανία με τους μπουζουκο-μπαγλαμάδες, όταν το 1934, μαζί με τον Γιώργο Μπάτη, τον Ανέστο Δελιά και τον Στράτο Παγιουμτζή, αποτέλεσαν το πρώτο συγκρότημα με μπουζούκια, «την ξακουστή τετράδα του Πειραιώς».

Από τότε, άρχισαν να υποχωρούν τα «σαντουρόβιολα» και η μικρασιατική σχολή του ρεμπέτικου (που καθιέρωσαν συνθέτες όπως ο Παναγιώτης Τούντας, ο Βαγγέλης Παπάζογλου κ.ά.), για να επικρατήσει το «πειραιώτικο» ύφος. Η νέα αυτή σχολή αφομοίωσε και μετασχημάτισε το ήθος και τα διδάγματα της έως τότε παράδοσης, μέσα από μια νέα επεξεργασία με βάση το μπουζούκι και τους παραδοσιακούς δρόμους-μουσικές κλίμακες. Έδωσε τα σημαντικότερα δείγματα του ρεμπέτικου, «κλασικά» στη μορφή, στο περιεχόμενο και στη λειτουργία τους. Γι' αυτό τον λόγο ο Μάρκος θεωρήθηκε «πατριάρχης» του ρεμπέτικου.

Ο Βασίλης Τσιτσάνης (1915-1984) οδήγησε τα πράγματα προς μια νέα κατεύθυνση. Γεννημένος στα Τρίκαλα, ήρθε στην Αθήνα το 1937 έχοντας στις αποσκευές του «35 καντάδες», χαρακτηρισμός που επιβεβαιώνει τη συνειδητή διαφοροποίηση του ρεπερτορίου του από τα «βαριά» ρεμπέτικα. Η εποχή ήταν κρίσιμη και μεταβατική και τα τραγούδια του έκαναν αμέσως αίσθηση σε έναν χώρο μουδιασμένο από την επιβολή της μεταξικής λογοκρισίας. Κύριο χαρακτηριστικό τους ήταν οι «αρμονίες», που οδήγησαν σταδιακά σε μια κάθετη μουσική γραφή (με δυτικές συγχορδίες), εγκαταλείποντας την οριζόντια μουσική γραμμή όπου κινούνται οι παραδοσιακοί ανατολίτικοι «δρόμοι» των δημοτικών και των παλαιών ρεμπέτικων τραγουδιών.

Ο Τσιτσάνης έβγαλε το λαϊκό τραγούδι από τα όρια του περιθωρίου, για να το εντάξει στην καινούργια κοινωνική πραγματικότητα, στην ανατέλλουσα νέα τάξη της μεταπολεμικής Ελλάδας. Καθιέρωσε ένα νέο ύφος παιξίματος, ενώ σημαντική υπήρξε η συμβολή του στον εμπλουτισμό της ορχήστρας, στον ρόλο των τραγουδιστών και στη δομή των τραγουδιών που έγινε πιο σύνθετη με κουπλέ και ρεφρέν. Με τον Τσιτσάνη το ρεμπέτικο γίνεται πλέον «τέχνη» και η ρήξη με την παράδοση αρχίζει να γίνεται ορατή.

Μετά τον πόλεμο, διαπιστώνουμε το πέρασμα στην εποχή των «επώνυμων» συνθετών προετοιμάζοντας το έδαφος για το είδος που θα οριστεί ως «έντεχνο-λαϊκό». Η αλλαγή του τρόπου διασκέδασης και η καθιέρωση του τετράχορδου μπουζουκιού από τον Μανώλη Χιώτη, που επισημοποιήθηκε γύρω στο 1953, σηματοδοτεί συμβολικά το τέλος των ρεμπέτικων. Έτσι, κλείνει η πρωτογενής δημιουργία του είδους, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι παύει να συνεχίζει να εμπνέει, σε διαφορετική όμως βάση και λειτουργία, απευθυνόμενο πλέον σε όλες τις κοινωνικές ομάδες.

Η «επιστροφή» στα ρεμπέτικα, αρχικά στη δεκαετία του '60 και κατόπιν στη δεκαετία του '80, ήταν μια προσπάθεια επανασύνδεσης κυρίως των νέων και των φοιτητών με τον πλούτο, την εκφραστικότητα, την καλλιτεχνική δύναμη και το βαθύτερο ήθος αυτών των τραγουδιών, κάτι που συνεχίζεται ως τις μέρες μας.

Ιστορικά δεδομένα για τον φορέα του στοιχείου ΑΠΚ:

Επικαιροποίηση των δεδομένων (τουλάχιστον ανά 5ετία):

V. Σημασία του στοιχείου για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

1. Τρόποι αξιοποίησης

Δράσεις, Διάδοση, Διαπολιτισμικές Επαφές:

Ερευνητικές, επιστημονικές, εκπαιδευτικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές δράσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό:

Έρευνες, συνέδρια, βιβλιογραφικές και δισκογραφικές εκδόσεις, μαθήματα και σεμινάρια, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, ταινίες ντοκιμαντέρ, συναυλίες και φεστιβάλ με τη σύμπραξη Ελλήνων και ξένων μουσικών και συγκροτημάτων.

2. Μέτρα διαφύλαξης (σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο):

ΣΥΜΠΛΗΡΩΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ:

Προϋπάρχουσα τεκμηρίωση

Διαθέσιμη βιβλιογραφία

Αλεξίου, Σώτος ([1998] 2012) *Βασίλης Τσιτσάνης, η παιδική ηλικία ενός ξεχωριστού δημιουργού*. Αθήνα: Καστανιώτη

(2003) Ο Ξακουστός Τσιτσάνης. Αθήνα: Κοχλίας

Αναστασίου, Θεόφιλος Πασχ. (1995) «Παιδάκι με ψυχή και ζηλεμένο». 329 τραγούδια του Βασίλη Τσιτσάνη. Τρίκαλα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικάλων

(2004) Βασίλης Τσιτσάνης. Άπαντα. Αθήνα: Λαϊκό Τραγούδι

Ανωγειανάκης, Φοίβος (1961) «Για το ρεμπέτικο τραγούδι», *Επιθεώρηση Τέχνης* τεύχ. 79. Αθήνα

Βαμβακάρης, Δομένικος Μ. (1994) *Δρόμοι στη μουσική παιδεία*. Αθήνα: Κορφή

Βλησιδής, Κώστας (2004) *Όψεις του Ρεμπέτικου*. Αθήνα: Εικοστού Πρώτου

Γεωργιάδης, Νέαρχος (1993) *Ρεμπέτικο και πολιτική* (σχολιασμένη ανθολόγηση του λαϊκού τραγουδιού). Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(1972) *Από το Βυζάντιο στο Μάρκο Βαμβακάρη (Η προϊστορία του λαϊκού ρεμπέτικου τραγουδιού)*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(1999) *Ο Ακρίτας που έγινε ρεμπέτης*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(2001) *Το φαινόμενο Τσιτσάνης*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(2003) *Ο Θόδωρος Δερβενιώτης και το μετεμφυλιακό τραγούδι*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

Βολιότης - Καπετανάκης Ηλίας (1999) *Η τριλογία της μουσικής, Αδέσποτες μελωδίες (Η δισκογραφία και άλλα μάγια του λαϊκού μας τραγουδιού)*. (επιμ.)

Τασούλα Μανταίου. Αθήνα: Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη

Δαμιανάκος, Στάθης (1976) *Κοινωνιολογία του Ρεμπέτικου*. Αθήνα: Ερμείας

(1987) *Παράδοση Ανταρσίας και Λαϊκός Πολιτισμός*. Αθήνα: Πλέθρον

(επιμ.) (1993) *Θέατρο σκιών, παράδοση και νεωτερικότητα*. Αθήνα: Πλέθρον

(2005) *Ήθος και πολιτισμός των επικίνδυνων τάξεων στην Ελλάδα*. Αθήνα: Πλέθρον

Echo & Artis (χ.χ.) *Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου*. τεύχ. 1

Echo & Artis (χ.χ.) *Μαρίκα Νίνου*. τεύχ. 2

Echo & Artis (χ.χ.) *Σωτηρία Μπέλλου*. τεύχ. 3

Echo & Artis (χ.χ.) *Γιάννης Παπαϊωάννου*. τεύχ. 4

Echo & Artis (χ.χ.) *Μάρκος Βαμβακάρης*. τεύχ. 5

Ζαϊμάκης, Γιάννης (1999) «Καταγωγή Ακμάζοντα», παρέκκλιση και πολιτισμική δημιουργία στο Λάκκο Ηρακλείου (1900-1940). Αθήνα: Πλέθρον

Κάιλ-Βέλλου, Αγγέλα (1978) Μάρκος Βαμβακάρης, Αυτοβιογραφία. Αθήνα: Παπαζήση

Καλυβιώτης, Αριστομένης (2004) Τα «μάγικα και χασικλίδικα» τραγούδια του στιχουργού Αιμίλιου Σαββίδη. Αθήνα: Συλλογές

Καραντής, Τάσος Π. (1999) Νίκος Μάθησης, ο θρυλικός τρελάκις του ρεμπέτικου. Αθήνα: Στοχαστής

Κοροβίνης, Θωμάς (επιμ.) (1997) Σωτηρία Μπέλλου. Αθήνα: Τεγόπουλος-Μανιατέας

(2005) Οι Ζεϊμπέκοι της Μικράς Ασίας. (επιμ.) Πετσόπουλος Σταύρος. Αθήνα: Άγρα

Κοταρίδης, Νίκος (επιμ.) (1996) Ρεμπέτες και ρεμπέτικο τραγούδι. Αθήνα: Πλέθρον

Κουνάδης, Παναγιώτης ([2000] 2002) Εις ανάμνησιν στιγμών ελκυστικών, Κείμενα γύρω από το ρεμπέτικο τ. I – II. Αθήνα: Κατάρτι

(2004) Ρεμπέτικο 1850-1960, 118 δημιουργοί και εκτελεστές. Αθήνα: Αδάμ

(2005) Μάρκος Βαμβακάρης 1905-1972, Εγώ μάγκας γεννήθηκα και μάγκας θα πεθάνω (Όλα τα τραγούδια του από τις 78 στροφές). Αθήνα: Κατάρτι

Κωνσταντινίδου, Μαρία (1987) Κοινωνιολογική ιστορία του ρεμπέτικου. Αθήνα: Μπαρμπουνάκης

Λιάτσος, Δημήτρης (1982) Οι πρόσφυγες της Μικρασίας και το ρεμπέτικο τραγούδι. Αθήνα: Ιστορικές Εκδόσεις Στέφανος Δ.Βασιλόπουλος

Λουλέ-Θεοδωράκη, Νίτσα (επιμ.) (1997) Βασίλης Τσιτσάνης. Αθήνα: Τεγόπουλος-Μανιατέας

Μανιάτης, Διονύσης Δ. (1994) Βασίλης Τσιτσάνης, ο ατελείωτος. Αθήνα: Πιτσιλός

(2001) Οι Φωνογραφήζήδες. Το γραμμόφωνο, η εποχή του και οι γραμμοφωνήσεις των ελληνικών λαϊκών (κυρίως ρεμπέτικων) τραγουδιών. Αθήνα: Πιτσιλός.

Μαστρολέων-Ζέρβα, Μαριγούλα (1990) Οι παλιοί ρεμπέτες. Αθήνα

Μεσθεναίος, Φώτης (χ.χ.) Γιώργης Μουφλουζέλης. Όταν η λήγουσα είναι μακρά Αθήνα: Δωδώνη

Μουσταΐρας, Γιώργος Ν. (1996) Μπουζούκι μου διπλόχορδο (το μπουζούκι, η ιστορία του και τα μυστικά του). Άργος: Παρατηρητής Αργολίδας

Μπαλαχούτης, Κώστας (2004) Τα μαγικά 45άρια και η εποχή τους. Αθήνα: Ηλιοτρόπιο

Μπαρούνης, Ηλίας Δ (2004) Ο λήσταρχος Φώτης Γιαγκούλας στα τραγούδια των 78 στροφών. Αθήνα: Συλλογές

Ντελόπουλος, Κυριάκος (2005) Παλιοζωή μοβόρησσα, Ρεμπέτικη φαντασία από 3.500 τίτλους τραγουδιών. Αθήνα: Καστανιώτης

Ντέφι (1987) Αφιέρωμα στο Μάρκο Βαμβακάρη. τεύχ.14. Φλεβάρης-Μάρτης 1987

Παπαζαχαρίου, Εμμανουήλ [Ζάχος] (1980) Η πιότσα. Αθήνα: Κάκτος

(2005) Ο Μάρκος και η λαϊκότητα (εθνολογική και ιστορική μελέτη γύρω από την καταγωγή του Ρεμπέτικου Τραγουδιού). Αθήνα: Λαϊκό Τραγούδι

Παπαχριστόπουλος, Νίκος (2004) Ρεμπέτικα τραγούδια, Η τέχνη των σημείων. Αθήνα: Βιβλιόραμα

Πετρόπουλος, Ηλίας (1968) Γλωσσάριο των ρεμπέτηδων. Αθήνα

([1979] 1982) Ρεμπέτικα Τραγούδια. Αθήνα: Κέδρος

([1990] 1992 20024) Ρεμπετολογία. Αθήνα: Κέδρος

Σκαμπαρδώνης, Γιώργος (2001) Ουζερί Τσιτσάνης. Αθήνα: Κέδρος

Σχορέλης, Τάσος (1973) Γιώργος Ροβεράκης. Ένας ρεμπέτης, η ζωή του, η εποχή του, τα τραγούδια του. Αθήνα

(1977, 1978, 1978, 1981) Ρεμπέτικη Ανθολογία. I-II-III-IV. Αθήνα: Πλέθρον

Σταμούλης, Δημήτρης Δ. (χ.χ.) Ο φάκελος Νίκου Ρούτσου-Βασίλη Τσιτσάνη

Τσιλιμίδης, Μάνος (2005) Μάρκος Βαμβακάρης, Ο Άγιος Μάγκας. (Ο Στέλιος Βαμβακάρης για τον πατέρα του) Αθήνα: Κάκτος

Χατζηδουλής, Κώστας (χ.χ.) *Ρεμπέτικη Ιστορία 1 (Περπινιάδης-Γενίτσαρης-Μάθειας-Λελάκης)*. Αθήνα: Νεφέλη
 (1979) *Βασίλης Τσιτσάνης, η ζωή μου, το έργο μου*. Αθήνα: Νεφέλη
 ([1982] 1963) *Γιάννης Παπαϊωάννου. Ντόμπρα και Σταράτα, αυτοβιογραφία*. Αθήνα: Κάκτος
 (1982) *Ρόζα Εσκενάζυ, Αυτά που θυμάμαι*. Αθήνα: Κάκτος
 (2002) *Αρχόντισσα, το μυστικό μιας ζωής (Ο Βασίλης Τσιτσάνης γράφει-αποκαλύπτει την απίστευτη ιστορία που κρύβεται πίσω από ένα τραγούδι-θρύλο)*. Αθήνα: Gramma
 Χριστιανόπουλος, Ντίνος (1961) *Ιστορική και αισθητική διαμόρφωση του ρεμπέτικου τραγουδιού. Ι. Θεσσαλονίκη: Διαγώνιος*
 ([1986] 2003) *Οι ρεμπέτες του ντουνιά*. Θεσσαλονίκη: Ιανός
 (1991) «Εισαγωγή στα ρεμπέτικα» στο Μουτσόπουλος Ν. Κ. *Αρμός. Θεσσαλονίκη*
 (1993) *Τσιτσάνης και Τρίκαλα*. Τρίκαλα (Ομιλία)
 (1994) *Δημοσιεύματα για το ρεμπέτικο (1942-1968)*. Αθήνα: Μπιλιέτο
 (1994) *Ο Βασίλης Τσιτσάνης και τα πρώτα του τραγούδια (1932-1946), Πρώτη καταγραφή*. Θεσσαλονίκη: Διαγώνιος
 (1999) *Το ρεμπέτικο και η Θεσσαλονίκη*. Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριο
 (2001) *Τα τραγούδια του Βασίλη Τσιτσάνη που γράφτηκαν στη Θεσσαλονίκη επί γερμανικής κατοχής*. Αθήνα: Μπιλιέτο
 Χριστοφιλάκης, Γιώργης (επιμ.) (1997) *Μάρκος Βαμβακάρης*. Αθήνα: Τεγόπουλος-Μανιατέας
 Gauntlett, Στάθης (1992) *Γενίτσαρης Μιχάλης: Μάγκας από μικράκι, Αυτοβιογραφία*. Αθήνα: Δωδώνη
 (2001) *Ρεμπέτικο Τραγούδι, Συμβολή στην επιστημονική του προσέγγιση*. Μετάφραση: Κώστας Βλησίδης. Αθήνα: Εικοστού Πρώτου
 Holst-Warhaft, Gail ([1975] 1995) *Road to Rembetika Greece: Denise Harvey*
 ([1977] 1983) *Δρόμος για το ρεμπέτικο (και άρθρα για το ρεμπέτικο τραγούδι από τον ελληνικό τύπο 1947-1976)*. Μετάφραση Ν.Σαββάτης. Αθήνα: Ντενίζ Χάρβεϋ & Σία.
 Petropoulos, Elias (2000) *Songs of the Greek Underworld, the Rebetika Tradition* Translation Ed. Emery. London: Saqi Books

Διαθέσιμα δεδομένα

Φορέας:
 Είδος έρευνας:
 Είδος δεδομένων:
 Εγγραφή του στοιχείου σε άλλα ευρετήρια

Εθνικό Ευρετήριο - Τεχνικό δελτίο του στοιχείου

Τόπος και ημερομηνία σύνταξης:

Συντάκτης

Ονοματεπώνυμο:

Ιδιότητα:

Συνοδευτικό τεκμηριωτικό υλικό

Βιβλιογραφική-αρχειακή έρευνα:

Επιτόπια έρευνα - συνεντεύξεις:

Ηχητική καταγραφή:

Δίσκοι:

- Γραμμοφώνου (78 στροφών / Υλικό: Βακελίτης)
- Πικάπ (45 και 33 στροφών / Υλικό: Βινύλιο)

- Ψηφιακοί (CD)

Φωτογραφική καταγραφή:

Κινηματογραφική καταγραφή:

- «ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ», Κώστας Φέρρης, 1983.
- «Καναρίνι μου γλυκό», Roy Sher, 2010.

ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ (Σειρές και ντοκυμαντέρ)

- «Ο κόσμος του ρεμπέτικου» (ντοκυμαντέρ).
- «Το μινόρε της αυγής», ΕΡΤ, 1983-1984, τηλεοπτική σειρά.
- «Εις ανάμνησιν στιγμών ελκυστικών», Παναγιώτης Κουνάδης, ΕΤ1, 1994.
- «Τετράς η Ξακουστή του Πειραιώς», Παναγιώτης Κουνάδης, ΕΤ1, 1998.
- «Ρεμπέτικη ιστορία», Νίκος Βολωνάκης – Πάνος Σαββόπουλος, ΕΤ3, 1999.
- «Γεια σου περήφανη κι αθάνατη εργατιά», ΝΕΤ, 2001.
- «Οι μουσικοί του κόσμου – Ρεμπέτικο και ξένοι», Λεωνίδας Αντωνόπουλος, 2006.
- «Η ιστορία του ρεμπέτικου», Κώστας Φέρρης, 2006.
- «Ονείρου Ελλάς», Κώστας Φέρρης, ΕΤ3, 2008-2010.
- «Οι παρέες γράφουν ιστορία – Οι ρεμπέτικες παρέες», ΝΕΤ, 6-2-2011.
- «Τα Μυστικά της Μουσικής», ΕΡΤ 2012. Ντοκυμαντέρ. Επιμέλεια - Παρουσίαση: Νίκος Κυπουργός. «Στην Υγεία μας», ΝΕΤ - ALPHA. Μουσική εκπομπή. Παρουσίαση: Σπύρος Παπαδόπουλος.
- «Το Αλάτι της Γης», ΝΕΡΙΤ 2014. Μουσική εκπομπή. Λάμπρος Λιάβας.
- «Η Μηχανή του Χρόνου», ALPHA. Σειρά εκπομπών.

ΜΟΥΣΙΚΟ-ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ

- «Αμάν Αμήν», Σταύρος Ξαρχάκος, 1995.

Δισκογραφικές εταιρείες:

- COLUMBIA
- MINOS EMI
- HMV (His Master's Voice)
- ORFEON RECORD (Κωνσταντινούπολη)
- FAVORITE RECORD (Γερμανία)
- PARLOPHONE

Χώρες του εξωτερικού όπου υπάρχουν ρεμπέτικες κομπανίες Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών:

Γερμανία, Βέλγιο, Ελβετία, Ολλανδία, Σουηδία, Φινλανδία, Τουρκία, Ισραήλ, Αυστραλία, ΗΠΑ, Καναδάς.

ΚΟΜΠΑΝΙΕΣ

- «Κομπανία»
- «Ρεμπετοκαφενές Αιγάλεω»
- «Ρεμπετόβεν»
- «Ρεμπετιέν»
- «Τρίο παρά Τέταρτο»

ΠΡΟΣΩΠΑ

- Γιώργος Ξηντάρης
- Γιάννης Λεμπέσης
- Αγάθωνας Ιακωβίδης
- Μπάμπης Τσέρτος
- Χρήστος Μανιφάβας

- Δημήτρης Μυστακίδης

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- **Ρεμπέτικο φόρουμ / rembetiko forum**

(<http://www.rembetiko.gr/forums/forum.php>)

(<https://www.facebook.com/rembetiko.gr>)

- **rebetiko sealabs**

(<http://rebetiko.sealabs.net/home.php>)

NATIONAL INVENTORY OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE (ICH) ELEMENT FORM

I. Brief presentation of the element of Intangible Cultural Heritage (ICH)¹

Name: Rebetiko

Other name(s): Rebetika, rembetiko, rembetika

Identification and definition²: A form of musical and cultural expression directly linked to word and dance, which spread gradually among the urban working-class populations during the first decades of the 20th century. In the post-war era it evolved into a type of music with a widespread popularity, functioning as a strong symbol of identity and ideology for the Greek popular music tradition.

ICH domain³:

Oral traditions and expressions

Rebetiko, especially during the first decades of its creation, was distinguished by aspects such as collectivity, anonymous creation, and oral diffusion, which also determine the direct “folk” character of the form. Its performance and many of its

---

¹ An ICH element is understood to be the realisation or accomplishment or performance of activities and actions forming a distinct ensemble that constitutes a representative expression of ICH.

² Short presentation (one sentence) of the identity of the ICH element. Henceforth this will be the identity under which the element will be recognised.

³ ICH domain: The element can pertain to more than one domain.

characteristic features (poetical and musical) are connected with the folk song tradition, in particular that of the Greeks of Asia Minor and the Aegean islands. At the same time, it is in a dynamic dialogue with the musical traditions of the other peoples residing in the multinational and multicultural urban centres of the Ottoman Empire (Turks, Jews, Armenians, Balkan peoples, Levantines), creatively exchanging and adapting many musical elements. With the appearance of gramophone records and the mass media, particularly in the 1930s, rebetiko became even more widespread, without its daily "live" performance in tavernas, clubs, venues and ceasing even today.

Performing arts

The song (poetic text), music and dance, in the form of the traditional unified triptych of "word-melody-movement", are the structural elements of rebetiko that are transmitted from generation to generation. It is characteristic that Markos Vamvakaris would never record a song unless he had first "tried it on the legs" of a friend of his who was an excellent dancer.

Social practices – rituals – festive events

Rebetiko, especially in the early decades of its initial creation, was associated with the behaviours and social practices of the marginalised social groups of the large port cities, and reflects their views on life, love, death, emigration, etc. It is associated with the strict "code of honour", relations with power, the symbols of expression and communication, rituals and forms of entertainment of these social groups.

After the Asia Minor Catastrophe, it spread among the refugee groups that settled in the peripheries of the urban centres, acting as

a powerful reference point for collective memory and identity, directly related to their rituals and particular form of entertainment. From the 1930s and, especially after the Second World War, the social strata that followed rebetiko was expanded to the working and middle classes, with corresponding differences in the places and forms of its performance.

Knowledge and practices concerning nature and the universe

Traditional craftsmanship

The form of traditional craftsmanship that is directly related to rebetiko is popular instrument making (bouzouki, baglamas, tzouras, guitar, barrel organ).

Other⁴

Place (administrative region, prefecture, municipality):

The form developed in the main urban centres of Greece, primarily ports (Piraeus, Athens, Syros, Thessaloniki, Volos, Hania, Rethymno, Heraklion, Patras, Kalamata, Trikala, and others). Today it has spread throughout the whole of Greece and among Greek diaspora communities abroad.

Key words⁵:

---

⁴ If necessary add a category that is not included in the fields above, e.g. traditional games.

Rebetiko(a), rebetis, mangas, Asia Minor School, santouri and violin, bouzouki, bouzouksis, baglamas, tzouras, karaduzen, Eastern musical scales, taksim, zeibekiko, hasapiko, gramophone, 78 rpm discography, prison, tekes, koutouki, taverna, club, rebetiko revival, rebetiko ensembles.

II. Communities, Institutions and/or individuals concerned

1. Individual(s), group(s), organisation(s)

Name:

Identity⁶:

Local Administration (community, municipality, region)

Society

Union

Friends of the Museum of Greek Folk Musical Instruments

Phoebus Anogeianakis

1-3 Diogenous St, 10556 Athens

Parish

Association of interested parties

Guild

Person

Other⁷

---

⁵ Key words allow the recognition of the identity of the element. e.g. ritual, celebration, events, artistic activity, traditional skills, traditional craftsmanship, etc.

⁶ Choose which among the categories below the bearer of the ICH element belongs to.

Seat/place:

Address: ..... Postcode:.....

Tel. .... FAX.....

e-mail:..... **URL/Website:** .....**Person(s) in charge⁸:**

Title:

Address: ..... Postcode:.....

Tel. .... FAX.....

e-mail:.....

Specialised information on the element: Person(s) in charge:

1. Name: Lampros Liavas

Title: Professor of Ethnomusicology, University of Athens

Address: 78 Xanthippou St, Holargos, 15561

Tel. 6944465777

e-mail:lliavas@yahoo.com

2. Name: Mara Kalozoumi

Title: Archaeologist, Ministry of Culture / Singer of rebetika works

Address: ..... Postcode:.....

Tel. .... FAX.....

e-mail:.....

---

⁷ If this is chosen, fill in a category that does not exist in the fields above.

⁸ E.g. Mayor, president of an association, etc.

III. Description of the ICH element

1. Short description:

(up to 50 words)

An urban popular music that flourished in the first half of the 20th century. With influences from both folk and Asia Minor songs, it reflects the historical and social context of its time, during which the private life of the margins developed in particular. Over time, it spread to the social strata of the refugees, and the working and middle classes, while today it is seen as a popular part of the cultural heritage that belongs to all Greeks.

2. Description:

(up to 500 words)

The rebetiko song tradition comprises a separate chapter in the history of Greek urban popular culture, as a collective form of expression and communication that has combined word, music and dance into a splendid whole. The period of its creation covers the first half of the 20th century, a time of growth for the urban centres of Greece and of the country's industrial culture. It is associated with certain social classes and groups: initially with the sub-proletariat of the city ports and, after the Asia Minor Catastrophe, with the refugee populations. After the Second World War, its social popularity expanded to the middle classes.

Rebetiko's "classic" repertoire produced many popular composers, singers and musicians and is associated with the appearance and rise in Greece and amongst the Greek communities in the USA of records and the mass media.

The conditions of rebetiko's creation and performance, the social background of the artists, as well as many other of its stylistic and structural elements have interesting similarities with the

comparable urban popular musical forms that developed in this general period in other countries, such as Argentine tango, American blues, Portuguese fado, etc.

Even though the initial composition of rebetiko works appears to have ended in the mid-1950s, these songs remain exceptionally popular today, having been revived by younger generations through daily performances and interpretations in clubs and music venues and at social gatherings and festive events, as well as numerous research studies, conferences, publications and recordings, classes and seminars, radio and television programmes and concerts.

At the same time, they have acted as an important source of inspiration for many younger composers, lyricists and musicians, such as Manos Hadjidakis, Mikis Theodorakis and Stavros Xarchakos, while already in 1944-45 Nikos Skalkottas had used the theme from Vasilis Tsitsanis' song "I will go to Arapiá" in the second part of one of his compositions (Concerto for two violins).

The songs of rebetiko are a fertile field for historical, sociological/anthropological and ethnomusicological study, both of their artistic features (style, language, lyrics, musical scales, rhythms, orchestration, dance) and of their invaluable references to the customs, practices and traditions of a particular way of life, to specific events, places and people, social identities and ideologies.

Above all, however, they continue to represent a living musical tradition, with a strong symbolic/ideological and aesthetic/artistic character, through new performances of the songs by contemporary social groups, the young in particular.

3. Spaces and means of performance or implementation of the ICH element

Spaces that are associated with the performance/realisation of the ICH element:

The spaces in which rebetiko was played when it first appeared were the prisons, *tekedes* (tekas is a hashish-den), *koutoukia* (small, underground tavernas), tavernas, and *bires* (beer bars), places that were frequented mostly by marginal social groups and refugees. Over time, in particular during the post-war period, these songs spread to the “nightclubs”, which were frequented by people of different social classes.

With the revival of interest in rebetiko, especially in the 1980s, it has been performed in “rebetadika” (musical cafes and tavernas), events venues, concert halls and theatres, as well as in the open spaces of squares and stadiums, where concerts are performed.

Facilities (workshop, association building, auditoria, auxiliary buildings, etc.):

Equipment, modules and accessories (such as e.g. tools, utensils, uniforms etc.) that are used for the preparation and the performance of the ICH element:

Popular musical instruments are necessary for the performance of the songs (violin, santouri, bouzouki, baglamas, guitar). Modern ensembles also use other instruments, such as the accordion, piano, bass, percussion and idiophones such as tambourine, zills (cymbals), spoons, etc.. Since the 1950s electronic audio amplifiers have also been used (microphones, speakers, etc.).

Products or material objects in general (handicrafts, worship or secular vessels, goods, food, etc.) that are developed as an outcome of the performance or implementation of the ICH element:

The outcomes of performances are the reproductions and recordings of the songs on gramophone records, vinyl, CDs and DVD).

4. Transmission of the ICH element from one generation to the next

Description:

The initial means by which rebetiko was transmitted was exclusively oral transmission through the live performance of the songs. With the appearance and spread of sound recording, the mass media and cinema, the means of transmission were reinforced, as rebetiko was marketed and standardised and became extremely popular. With the rebetiko revival, radio and television programmes, the various educational and artistic activities, and mentions on social media have reinforced its promotion and impact both in Greece and abroad. Alongside this, the teaching of rebetiko in music schools, conservatories, universities and private lessons contributes to its wider circulation.

Modes and duration of learning / apprenticeship / initiation:

The traditional mode for learning rebetiko was primarily through oral/aural transmission, through the socialising of younger performers with older instrumentalists and singers in the places where the songs were performed. The duration of the learning-initiation process was not predetermined.

This practical way of learning, through this "orality" (live performances but also earlier and later recordings), is still important today, as the style and ethos of rebetika cannot be rendered only through recordings and the reading of a score.

Even so, in the past few decades it is being increasingly taught in music schools, conservatories, universities and private lessons, without there yet being, however, any recognised degree course or officially approved teaching material.

People or institutions that are involved in the transmission of the element:

Instrumentalists, singers, rebetiko ensembles, conservatories and music schools, Music High Schools, Music Departments in higher education institutions.

IV. History and genealogy of the ICH element

Historical information or regional narrative about the emergence, continuity, presence and adjustments and/or modifications of the ICH element:

The characteristic features of the rebetiko tradition become markedly transformed as we pass from one historical phase of the form to another, from anonymous creators to famous composers. Through this transition, rebetiko gradually shifted from being an oral tradition to a music form that was circulated through gramophone records and, eventually, to its standardisation and mechanical reproduction by the record companies, which evolved into a major industry.

Over time, we can see that the producers and creators of rebetiko became increasingly "specialised" and were distinguished from the users/listeners, moving from a table in the taverna to a raised stage, and from there to the neon lights of the nightclubs and the covers of the popular magazines. This shift had its repercussions on the musical features of the songs, which followed the shift from the period of anonymity through to a process of gradual urbanisation.

Markos Vamvakaris (1905-1972) acted as a bridge between the older folk song and rebetiko. At this level, the composer had usually remained anonymous, but, even if he was known, he did not act alone. He created in the name of the group, with an awareness that he was expressing the common tradition and aesthetic. Markos was one of the first to record the bouzouki (in 1932 for Columbia and in 1933 for Parlophone), breaking the barrier of isolation for an instrument that had met with prejudice and persecution, despite the centuries-long presence of this type of instrument in the Greek world from antiquity.

He established the form of the ensemble with bouzouki and baglamas players, when, in 1934, he, along with Giorgos Batis, Anestos Delias and Stratos Pagioumtzis, formed the first band with bouzoukia, "the celebrated quartet of Piraeus".

This is when the "santouroviola" and the Asia Minor School of rebetiko (established by composers such as Panagiotis Tountas, Vangelis Papazoglou, and others) began to recede, in favour of the "Peiraiot" sound. This new school absorbed and adapted the ethos and teachings of tradition up to that point, through a new interpretation, based on the bouzouki and the traditional "roads", or musical scales. This school offered the most important examples of rebetiko, "classical" in form, content and function. As a result, Markos is considered the "patriarch" of rebetiko.

Vasilis Tsitsanis (1915-1984) took things in a new direction. Born in Trikala, he went to Athens in 1937 with "35 cantatas" in his bags, a characterisation that confirms the conscious differentiation of his repertoire from "heavy" rebetiko. This was a crucial and transitional period, and his songs immediately attracted attention in a country numbed by the censorship imposed by dictator Ioannis Metaxas. Their main feature was the "harmonies", which gradually led to a vertical musical line (with western chords), abandoning the horizontal musical line, along with the traditional "eastern" "roads" of the folk and old rebetiko songs.

Tsitsanis took the popular song beyond the boundaries of the margins, integrating it into the new social reality, the rising new class of post-war Greece. He established a new style of playing, and made an important contribution to the enrichment of the orchestra, the role of the singers and the structure of the songs, which became more complex with verses and choruses. With Tsitsanis, rebetiko became an "art form" and the break with tradition was now apparent.

After the war, we can observe the transition to the era of the “celebrated” composers, preparing the ground for the style that was to become known as “entechno-laiko (“popular art music”). The change in the forms of entertainment and the establishment of the four-chord bouzouki by Manolis Chiotis, formalised in around 1953, symbolically mark the end of rebetiko. Thus, the initial creation of the style comes to an end, without this meaning, however, that it ceased to inspire, although on a different basis and mode, oriented now to all social groups.

The “return” to rebetiko, initially in the 1960s and then in the 1980s, was an attempt primarily by the young and students to reconnect with the richness, expressiveness, artistic power and deeper ethos of these songs, an attempt that still continues today.

Historical information on the bearers of the ICH element:

Updating of data (at least every 5 years):

V. Importance of the element for the Intangible Cultural Heritage

1. Enhancement

Actions, Promotion, Intercultural Dialogue:

Research, scholarly, educational, artistic and recreational activities in Greece and abroad:

Research studies, conferences, publications and discographies, classes and seminars, radio and television programmes, documentaries, concerts and festivals with the collaboration of Greek and foreign musicians and bands.

2. Safeguarding measures (at local, regional or national level):

Documentation, digitization of old records and audiovisual material, preservation of archival material. Agents: Museum of Greek Folk Musical Instruments, Greek Public Television Archive, Departments of Music Studies in Greek Universities.

FILLED OUT BY THE SERVICE:

Pre-existing documentation

Available bibliography (indicative)

Holst-Warhaft, Gail ([1975] 1995) *Road to Rembetika Greece*: Denise Harvey ([1977] 1983) *Δρόμος για το ρεμπέτικο (και άρθρα για το ρεμπέτικο τραγούδι από τον ελληνικό τύπο 1947-1976)*. Μετάφραση Ν.Σαββάτης. Αθήνα: Ντενίζ Χάρβεϋ & Σια.

Petropoulos, Elias (2000) *Songs of the Greek Underworld, the Rebetika Tradition* Translation Ed. Emery. London: Saqi Books

Tragaki, Dafni, *Rebetiko Worlds*, 2007, Cambridge Scholars Publishing

Αλεξίου, Σώτος ([1998] 2012) *Βασίλης Τσιτσάνης, η παιδική ηλικία ενός ξεχωριστού δημιουργού*. Αθήνα: Καστανιώτη
(2003) *Ο Ξακουστός Τσιτσάνης*. Αθήνα: Κοχλίας

Αναστασίου, Θεόφιλος Πασχ. (1995) «Παιδάκι με ψυχή και ζηλεμένο», 329 τραγούδια του Βασίλη Τσιτσάνη. Τρίκαλα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικάλων

(2004) Βασίλης Τσιτσάνης. Άπαντα. Αθήνα: Λαϊκό Τραγούδι

Ανωγειανάκης, Φοίβος (1961) «Για το ρεμπέτικο τραγούδι», *Επιθεώρηση Τέχνης* τεύχ. 79. Αθήνα

Βαμβακάρης, Δομένικος Μ. (1994) *Δρόμοι στη μουσική παιδεία*. Αθήνα: Κορφή

Βλησιδής, Κώστας (2004) *Όψεις του Ρεμπέτικου*. Αθήνα: Εικοστού Πρώτου

Γεωργιάδης, Νέαρχος (1993) *Ρεμπέτικο και πολιτική* (σχολιασμένη ανθολόγηση του λαϊκού τραγουδιού). Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(1972) *Από το Βυζάντιο στο Μάρκο Βαμβακάρη (Η προϊστορία του λαϊκού ρεμπέτικου τραγουδιού)*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(1999) *Ο Ακρίτας που έγινε ρεμπέτης*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(2001) *Το φαινόμενο Τσιτσάνης*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

(2003) *Ο Θόδωρος Δερβενιώτης και το μετεμφυλιακό τραγούδι*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

Βολιότης – Καπετανάκης Ηλίας (1999) *Η τριλογία της μουσικής, Αδέσποτες μελωδίες (Η δισκογραφία και άλλα μάγια του λαϊκού μας τραγουδιού)*. (επιμ.)

Τασούλα Μανταίου. Αθήνα: Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη

Δαμιανάκος, Στάθης (1976) *Κοινωνιολογία του Ρεμπέτικου*. Αθήνα: Ερμείας

(1987) *Παράδοση Ανταρσίας και Λαϊκός Πολιτισμός*. Αθήνα: Πλέθρον

(επιμ.) (1993) *Θέατρο σκιών, παράδοση και νεωτερικότητα*. Αθήνα: Πλέθρον

(2005) *Ήθος και πολιτισμός των επικίνδυνων τάξεων στην Ελλάδα*. Αθήνα: Πλέθρον

Echo & Artis (χ.χ.) *Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου*. τεύχ. 1

Echo & Artis (χ.χ.) *Μαρίκα Νίνου*. τεύχ. 2

Echo & Artis (χ.χ.) *Σωτηρία Μπέλλου*. τεύχ. 3

Echo & Artis (χ.χ.) *Γιάννης Παπαϊωάννου*. τεύχ. 4

Echo & Artis (χ.χ.) *Μάρκος Βαμβακάρης*. τεύχ. 5

Ζαϊμάκης, Γιάννης (1999) «Καταγωγή Ακμάζοντα», *παρέκκλιση και πολιτισμική δημιουργία στο Λάκκο Ηρακλείου (1900-1940)*. Αθήνα: Πλέθρον

Κάιλ-Βέλλου, Αγγέλα (1978) *Μάρκος Βαμβακάρης, Αυτοβιογραφία*. Αθήνα: Παπαζήση

Καλυβιώτης, Αριστομένης (2004) *Τα «μάγκικα και χασικλίδικα» τραγούδια του στιχουργού Αιμίλιου Σαββίδη*. Αθήνα: Συλλογές

Καραντής, Τάσος Π. (1999) *Νίκος Μάθεσης, ο θρυλικός τρελάκις του ρεμπέτικου*. Αθήνα: Στοχαστής

- Κοροβίνης, Θωμάς (επιμ.) (1997) *Σωτηρία Μπέλλου*. Αθήνα: Τεγόπουλος-Μανιατέας
- (2005) *Οι Ζεϊμπέκοι της Μικράς Ασίας*. (επιμ.) Πετσόπουλος Σταύρος. Αθήνα: Άγρα
- Κοταρίδης, Νίκος (επιμ.) (1996) *Ρεμπέτες και ρεμπέτικο τραγούδι*. Αθήνα: Πλέθρον
- Κουνάδης, Παναγιώτης ([2000] 2002) *Εις ανάμνησιν στιγμών ελκυστικών, Κείμενα γύρω από το ρεμπέτικο τ. Ι – ΙΙ*. Αθήνα: Κατάρτι
- (2004) *Ρεμπέτικο 1850-1960, 118 δημιουργοί και εκτελεστές*. Αθήνα: Αδάμ
- (2005) *Μάρκος Βαμβακάρης 1905-1972, Εγώ μάγκας γεννήθηκα και μάγκας θα πεθάνω (Όλα τα τραγούδια του από τις 78 στροφές)*. Αθήνα: Κατάρτι
- Κωνσταντινίδου, Μαρία (1987) *Κοινωνιολογική ιστορία του ρεμπέτικου*. Αθήνα: Μπαρμπουνάκης
- Λιάτσος, Δημήτρης (1982) *Οι πρόσφυγες της Μικρασίας και το ρεμπέτικο τραγούδι*. Αθήνα: Ιστορικές Εκδόσεις Στέφανος Δ.Βασιλόπουλος
- Λουλέ-Θεοδωράκη, Νίτσα (επιμ.) (1997) *Βασίλης Τσιτσάνης*. Αθήνα: Τεγόπουλος-Μανιατέας
- Μανιάτης, Διονύσης Δ. (1994) *Βασίλης Τσιτσάνης, ο ατελείωτος*. Αθήνα: Πιτσιλός
- (2001) *Οι Φωνογραφητζήδες. Το γραμμόφωνο, η εποχή του και οι γραμμοφωνήσεις των ελληνικών λαϊκών (κυρίως ρεμπέτικων) τραγουδιών*. Αθήνα: Πιτσιλός.
- Μαστρολέων-Ζέρβα, Μαριγούλα (1990) *Οι παλιοί ρεμπέτες*. Αθήνα
- Μεσθεναίος, Φώτης (χ.χ.) *Γιώργης Μουφλουζέλης. Όταν η λήγουσα είναι μακρά*. Αθήνα: Δωδώνη
- Μουσταΐρας, Γιώργος Ν. (1996) *Μπουζούκι μου διπλόχορδο (το μπουζούκι, η ιστορία του και τα μυστικά του)*. Άργος: Παρατηρητής Αργολίδας
- Μπαλαχούτης, Κώστας (2004) *Τα μαγικά 45άρια και η εποχή τους*. Αθήνα: Ηλιοτρόπιο
- Μπαρούνης, Ηλίας Δ (2004) *Ο λήσταρχος Φώτης Γιαγκούλας στα τραγούδια των 78 στροφών*. Αθήνα: Συλλογές
- Ντελόπουλος, Κυριάκος (2005) *Παλιοζωή μοβόρησσα, Ρεμπέτικη φαντασία από 3.500 τίτλους τραγουδιών*. Αθήνα: Καστανιώτης
- Ντέφι (1987) *Αφιέρωμα στο Μάρκο Βαμβακάρη. τεύχ.14. Φλεβάρης-Μάρτης 1987*
- Παπαζαχαρίου, Εμμανουήλ [Ζάχος] (1980) *Η πιάτσα*. Αθήνα: Κάκτος
- (2005) *Ο Μάρκος και η λαϊκότητα (εθνολογική και ιστορική μελέτη γύρω από την καταγωγή του Ρεμπέτικου Τραγουδιού)*. Αθήνα: Λαϊκό Τραγούδι
- Παπαχριστόπουλος, Νίκος (2004) *Ρεμπέτικα τραγούδια, Η τέχνη των σημείων*. Αθήνα: Βιβλιόραμα

- Πετρόπουλος, Ηλίας (1968) *Γλωσσάριο των ρεμπέτηδων*. Αθήνα
 ([1979] 1982) *Ρεμπέτικα Τραγούδια*. Αθήνα: Κέδρος
 ([1990] 1992 20024) *Ρεμπετολογία*. Αθήνα: Κέδρος
 Σκαμπαρδώνης, Γιώργος (2001) *Ουζερί Τσιτσάνης*. Αθήνα: Κέδρος
 Σχορέλης, Τάσος (1973) *Γιώργος Ροβερτάκης. Ένας ρεμπέτης, η ζωή του, η εποχή του, τα τραγούδια του*. Αθήνα
 (1977, 1978, 1978, 1981) *Ρεμπέτικη Ανθολογία. I-II-III-IV*. Αθήνα: Πλέθρον
 Σταμούλης, Δημήτρης Δ. (χ.χ.) *Ο φάκελος Νίκου Ρούτσου-Βασίλη Τσιτσάνη*
 Τσιλιμίδης, Μάνος (2005) *Μάρκος Βαμβακάρης, Ο Άγιος Μάγκας. (Ο Στέλιος Βαμβακάρης για τον πατέρα του)* Αθήνα: Κάκτος
- Χατζηδουλής, Κώστας (χ.χ.) *Ρεμπέτικη Ιστορία 1 (Περπινιάδης-Γενίτσαρης-Μάθεσης-Λελάκης)*. Αθήνα: Νεφέλη
 (1979) *Βασίλης Τσιτσάνης, η ζωή μου, το έργο μου*. Αθήνα: Νεφέλη
 ([1982] 1963) *Γιάννης Παπαϊωάννου. Ντόμπρα και Σταράτα, αυτοβιογραφία*. Αθήνα: Κάκτος
 (1982) *Ρόζα Εσκενάζυ, Αυτά που θυμάμαι*. Αθήνα: Κάκτος
 (2002) *Αρχόντισσα, το μυστικό μιας ζωής (Ο Βασίλης Τσιτσάνης γράφει-αποκαλύπτει την απίστευτη ιστορία που κρύβεται πίσω από ένα τραγούδι-θρύλο)*. Αθήνα: Gramma
- Χριστιανόπουλος, Ντίνος (1961) *Ιστορική και αισθητική διαμόρφωση του ρεμπέτικου τραγουδιού. I. Θεσσαλονίκη: Διαγώνιος*
 ([1986] 2003) *Οι ρεμπέτες του ντουινιά*. Θεσσαλονίκη: Ιανός
 (1991) «Εισαγωγή στα ρεμπέτικα» στο Μουτσόπουλος Ν. Κ. *Αρμός. Θεσσαλονίκη*
 (1993) *Τσιτσάνης και Τρίκαλα*. Τρίκαλα (Ομιλία)
 (1994) *Δημοσιεύματα για το ρεμπέτικο (1942-1968)*. Αθήνα: Μπιλιέτο
 (1994) *Ο Βασίλης Τσιτσάνης και τα πρώτα του τραγούδια (1932-1946), Πρώτη καταγραφή*. Θεσσαλονίκη: Διαγώνιος
 (1999) *Το ρεμπέτικο και η Θεσσαλονίκη*. Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριο
 (2001) *Τα τραγούδια του Βασίλη Τσιτσάνη που γράφτηκαν στη Θεσσαλονίκη επί γερμανικής κατοχής*. Αθήνα: Μπιλιέτο
- Χριστοφιλάκης, Γιώργης (επιμ.) (1997) *Μάρκος Βαμβακάρης*. Αθήνα: Τεγόπουλος-Μανιατέας
- Gauntlett, Στάθης (1992) *Γενίτσαρης Μιχάλης: Μάγκας από μικράκι, Αυτοβιογραφία*. Αθήνα: Δωδώνη
 (2001) *Ρεμπέτικο Τραγούδι, Συμβολή στην επιστημονική του προσέγγιση. Μετάφραση: Κώστας Βλησιδής*. Αθήνα: Εικοστού Πρώτου

Available data

Agency:

Type of research:

Type of data:

Inscription of the element in other inventories

National Inventory–Technical sheet of the element

Place and date of drafting:

Author

Name and surname:

Title:

Accompanying documentary material

Bibliography-archive research:

In situ research-interviews:

Audio recording:

Records:

- Gramophone (78 rpm/ Material: bakelite)
- Records (45 and 33 rpm/ Material: vinyl)
- Digital (CD)

Photo recording:

Video recording:

- «ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ», Κώστας Φέρης, 1983.
- «Καναρίνι μου γλυκό», Roy Sher, 2010.

TELEVISION (Series and documentaries)

- «Ο κόσμος του ρεμπέτικου» (documentary).
- «Το μινόρε της αυγής», ΕΡΤ, 1983-1984, television series.
- «Εις ανάμνησιν στιγμών ελκυστικών», Παναγιώτης Κουνάδης, ET1, 1994.
- «Τετράς η ξακουστή του Πειραιώς», Παναγιώτης Κουνάδης, ET1, 1998.
- «Ρεμπέτικη ιστορία», Νίκος Βολωνάκης – Πάνος Σαββόπουλος, ET3, 1999.
- «Γεια σου περήφανη κι αθάνατη εργατιά», NET, 2001.

- «Οι μουσικοί του κόσμου – Ρεμπέτικο και ξένοι», Λεωνίδας Αντωνόπουλος, 2006.
- «Η ιστορία του ρεμπέτικου», Κώστας Φέρρης, 2006.
- «Ονείρου Ελλάς», Κώστας Φέρρης, ET3, 2008-2010.
- «Οι παρέες γράφουν ιστορία – Οι ρεμπέτικες παρέες», NET, 6-2-2011.
- «Τα Μυστικά της Μουσικής», EPT 2012. Ντοκυμαντέρ. Επιμέλεια - Παρουσίαση: Νίκος Κυπουργός. «Στην Υγεία μας», NET - ALPHA. Μουσική εκπομπή. Παρουσίαση: Σπύρος Παπαδόπουλος.
- «Το Αλάτι της Γης», NEPIT 2014. Μουσική εκπομπή. Λάμπρος Λιάβας.
- «Η Μηχανή του Χρόνου», ALPHA. Σειρά εκπομπών.

MUSICALS AND THEATRE PRODUCTIONS

- «Αμάν Αμήν», Σταύρος Ξαρχάκος, 1995.

Record companies:

- COLUMBIA
- MINOS EMI
- HMV (His Master's Voice)
- ORFEON RECORD (Istanbul)
- FAVORITE RECORD (Germany)
- PARLOPHONE

Countries outside of Greece where there are rebetiko ensembles made up of Greek and foreign artists:

Germany, Belgium, Switzerland, Netherlands, Sweden, Finland, Turkey, Israel, Australia, USA, Canada.

ENSEMBLES

- Kompania
- Rebetokafenes Aigaleo
- Rebetoven
- Rebetien
- Trio para Tetarto

INDIVIDUALS

- Giorgos Xintaris

- Yiannis Lebesis
- Agathonas Iakovidis
- Babis Tsertos
- Christos Manifavas
- Dimitris Mystakidis

ONLINE

- Rembetiko forum

(<http://www.rembetiko.gr/forums/forum.php>)

(<https://www.facebook.com/rembetiko.gr>)

- Rebetiko sealabs

(<http://rebetiko.sealabs.net/home.php>)